

Activitatea etnologică a lui Marcel Olinescu

Ion I. DRĂGOESCU

Înainte de o succintă prezentare a unui aspect al activității lui Marcel Olinescu, socotim că o schiță biografică se impune: s-a născut la 17 septembrie 1896 în orașul Dorohoi, din părinți originari din Bucovina. Tatăl a fost profesor secundar de limba germană și a publicat o monografie despre poetul și dramaturgul Franz Grillparzer. După mamă e nepotul poetului Gheorghe din Moldova. Urmează studiile elementare și liceale la Dorohoi, Pomârla și Botoșani, după locurile de muncă ale tatălui. În 1914, îmbolnăvindu-se de tuberculoză osoasă, întrerupe studiile pe care le reia în 1919, urmând Academia de Arte Frumoase din Iași și București, luându-și diploma sub îndrumarea sculptorului D. Paciurea, în 1923. Din 1923 și până în 1957 funcționează ca profesor de desen la liceele din orașele Brad, Botoșani, Arad și București, când este pensionat. Din 1923 este membru al Uniunii Artiștilor Plastici. A avut între 1923-1957, în paralel cu activitatea de profesor secundar, o susținută activitate culturală și artistică. A fost ziarist între 1929 și 1936 la ziarul arădean „Știrea”, scriind articole de fond și dezbătând diferite probleme locale, sub pseudonimele Bătrânul Stradivarius, Ion Pogan, I. Moldovanu. Tot la Arad a fondat împreună cu alți oameni de litere localnici, societatea Ateneul Popular (un fel de Universitate Populară), care a ținut conferințe, simpozioane, șezători, expoziții. Tot împreună cu prietenii de la Ateneul Popular, a redactat revista literar culturală „Hotarul” (1913-1938) în care a debutat și ca poet și scriitor. În 1935, nemulțumit de felul cum decurgea activitatea Ateneului Popular, dar mai ales al revistei Hotarul, care rămăneau închise tineretului, împreună cu un grup de tineri (din care făcea parte și Al. Constantinescu, Gh.Ciuhondu, O. Lupos, Ed. Găvănescu, Al. Negura, Emil Mantia, înființează gruparea Pro Arte, care pe lângă conferințe, expoziții, redactează și revista „Duh”, militând pentru o strânsă colaborare între tineretul român, maghiar și german. În 1935 este numit inspector al echipelor studențești de cercetări sociologice de sub îndrumarea prof.D. Gusti pentru satele Șiria și Sâmbăteni (jud. Arad) și Cuveșdia (jud. Timiș). În tot acest timp a făcut cercetări folclorice, care începuseră să-l preocupe în egală măsură ca folclorist și ca artist, în urma descoperirii artei plastice țărănești (icoane pe sticlă și gravuri în lemn) de la Nicula și Hășdate. Tot în epoca arădeană a intrat în cadrul asociației „Acțiunea Românească din București” conferințe cu subiect cultural și folcloric în centrele muncitorești de la Brad, Tebea, Criștilor și Arad. După cum se vede, Marcel Olinescu a susținut în cei 10 ani cât a stat la Arad o activitate multilaterală prodigioasă pe tărâmul cultural-artistic, ceea ce l-a făcut pe criticul de artă Horia Medeleanu de la Muzeul Județean Arad să scrie în cartea sa **Artiști plastici arădeni** (Arad, 1973), vorbind despre gruparea Pro Arte (și în genere de toată mișcarea culturală din Arad) că „Activitatea grupării Pro Arte de la Arad apare ca un punct luminos care o face vrednică de a fi consemnată. Nesprijinată oficial,

gruparea se distramă. Sufletul acestei grupări, pictorul și graficianul Marcel Olinescu se transferă în toamna anului 1937 la București.”

La București înființează împreună cu câțiva artiști gravori, asociația artistică: „Grupul Grafic” militând pentru nașterea într-o viziune modernă a vechei și cunoscutei arte a gravurei în lemn, arta țăranilor de la Hășdate. Asociația a dăinuit până în 1947, după 5 expoziții colective, primite cu mult interes de publicul bucureștean. În timpul războiului mai publică literatură în Viața literară (București), Pământul (Călărași), Fruncea (Timișoara) și alte reviste provinciale. După 1944 își restrânge activitatea numai la profesorat și artă plastică.

În 1957 se pensionează din învățământ, dedicându-se cu totul artei plastice.

Activitatea sa se împarte în două părți care se completează reciproc: aceea de artist plastic și cea de cercetător. Din activitatea de plastician se degajă în mod deosebit cea de grafician. Se poate afirma în mod cert că nu există capitol al etnologiei, pentru care să nu aibă material ilustrativ de o certă valoare artistică și documentară. Dat fiind specificul lexiconului nu vom intra prea mult în aprofundarea realizărilor artistice decât vom vorbi numai despre acele lucrări, care fie că ilustrează texte folclorice, fie că au fost inspirate de motive etnologice.

Înainte de a intra în miezul problemei, considerăm că e necesar să cităm din prefața catalogului expoziției retrospectivei din 1977, confesiunea crezului său artistic în legătură cu folclorul și arta țărănească.

„De la începutul activității mele de gravor m-am considerat continuator al gravurilor în lemn populare și în mod special m-am inspirat din gravurile țărești dela Nicula și Hășdate. M-am socotit totdeauna ca un gravor, țăran dar trecut și format prin școli. Aceasta mi-a fost linia de conduită a întregii mele activități artistice. Din arta populară nu am căutat să fac un model, pe care să-l imit, să-l citez, ci, am vrut să lucrez cu mijloacele pe care arta cultă le pune la îndemâna artiștilor, opere ce ar reflecta caracteristicile artei populare românești. Și, după mine, cel mai pregnant caracter al etnicității naționale în artă nu este naivitatea concepției și a realizărilor tehnice, ci viziunea simbolică a poeziei țărești, trăsătură pe care o găsim în balade (Miorița, Meșterul Manole), în basme (Făt Frumos, Ileana Cosânzeana, zmei, balauri), în cântecele de dor (cucul și turtureaua ori cântece de frunză verde, până la ornamentistica ilor și covoarelor în care găsim elemente aproape abstracte dar cu numiri foarte concrete (scărița, fierul, plugul, floarea, fereguța). De aceea, cea mai mare parte a lucrărilor mele sunt închinare Omului și vieții lui, într-o viziune simbolică mai mult decât realistă. Peisajele simbolizează stări sufletești, iar portretele sunt, nu atât reproducerile unor trăsături fizice ale unor persoane, ci figuri ce simbolizează idei, stări de suflet sau mișcări sociale.

Pe de altă parte, din contactul meu cu folclorul, cu arta populară, am aflat că creatorul popular are o atenție specială pentru fantastic, că toate ființele și obiectele insolite pe care mintea lui le-a creat, nu sunt altceva decât calități și mai ales defecte umane pe care le-a întrupat, în mod exagerat în vietăți fantastice, ca să le fixeze plastic mai bine în memoria concetățenilor spu. Fantasticul pentru el este o realitate care reliefează ceea ce dorește să iasă din comun. În creația mea am folosit deseori fantasticul ca o armă de luptă împotriva a ceea ce am considerat nedemn, antiuman, antisocial.

Pe aceeași linie, pornind tot de la folclor, am recurs și la masca populară ca mijloc de luptă și critică. Am folosit masca țărească din spectacolele de iarnă și

din ceremoniile nuptiale și mortuare cu aceleași rosturi simbolice, pe care i le conferă poporul."

Pe baza acestui crez artistic, într-o activitate de peste 50 de ani, Marcel Olinescu a expus în cele 26 de expoziții personale deschise în București și în provincie, la toate Saloanele Oficiale de grafică din 1928 și până astăzi, precum și la expozițiile organizate de statul român în peste 40 de capitale din străinătate, peste 2000 de lucrări.

Seleționăm din catalogul ultimei expoziții retrospective din 1977 lucrările care au contingență cu etnologia: dans țărănesc, învârtita, stâlpul casei, troița baciului moldovean, stâlp de despărțenie, la poarta dorului, gravuri pe o ladă de zestre, strigături, ornament pe base de kuty, pe vas ardelenesc etc. Din *basme*: împăratul roșu și împăratul verde, fetele codrului, a fost odată un moș și-o babă, uciderea balaurului etc.; *fantastice*: oamenii de piatră, oamenii arbori, floarea stranie, Păcală în țara oamenilor fără cap, balauri noi distrugând balaurii vechi; *mășți*: coloana măștilor, măștile în familie, arborele de măști, când măștile râd, dispută între măști, fecioara și măștile etc.; *mitologice*: ursitoarele, pasărea suflet, Ileana Cosânzeana și Făt Frumos, în lumea întunericului, visul, instinctul, înrădăcinatul, singuratecul superstițios, Zmeul și Zâna, Sfarmă Piatră, Sfarmă lemne, etc.; *sociale*: holoangăr, minerul, urmările războiului, balada femeii, balada fluierului, bărfă din sat, vânzătorul de cartofi, în piață; *muncă*: la adunatul fânului, în luptă cu focul, tăietorii de lemne, colindul tractorului, balada minerilor de la Ruda-musariu, șantier naval, la întrecere cu turnul etc.; *revoluționare*: Când munții se coboară (Horia), robii așteptând hotărârea guvernatorului din Deva, omorârea lui Doja, Bălcescu, revoluția din 1848, Noi vrem pământ; *istorice*: vestigii dacice, drumul de jertfă și de glorie al partidului; *realizări contemporane*: peisaj industrial, construcții noi, litoral, pe ogorul colectiv al etc.; *peisagii*: peisajul sufletului meu, uliță-n Brașov, cămin cultural în Caș, cu caii pe Murăș, Orașul, interior rustic, moartea peisajului; *portrete*: N. Iorga, Titu Maiorescu, I. Creangă, actorul Titus Lapteș, pictorul Palladi, pictorul Șt. Luchian, minerul Ilieș Roman, Țăran colectivist, Hemmingway, I. Heliade Rădulescu, Dimitrie Cantemir, Eftimie Murgu, pictorul Ion Andreescu, Avram Iancu, Ilie Năstase, George Enescu, Carpații culturii românești, pictorul naiv Niță Nicodim, T. Hrib cronicarul cu pana și cu sapa, Lucian Blaga, N. Labiș, George Bacovia etc.

Pentru identificarea lucrărilor sale dăm și o primă repertoriere a semnăturilor sale.

În afară de lucrările expuse în numeroase expoziții, Marcel Olinescu a publicat și ilustrat numeroase cărți și albume: *Botoșanii care se duc*, editura „Cartea Românească”, 1927; *15 gravuri în lemn*, Arad, 1929; volumul de versuri *Eu*, editura „Pro Arte” Arad, 1935; albumul de gravuri *Părerii de rău*, Arad, 1933; *Vin țiganii* după un poem de C. Argintescu, editura Hyperion, Cluj, 1934; volumul omagial Hristo Botev *Pravda i svoboda*, Sofia (Bulgaria), 1936; Balada *Miorița*, editura „Arta și Tehnica grafică”, 1940; volumul *Ghiocel*, versuri de P. Popovici, editura „Editura Românească”, Deva, 1942; *Hercule Herculean*, din colecția de versuri populare ale lui V. Alecsandri, editura „Socec”, 1945, *Dragoste*, versuri de Gr. Poiți, imprimat manual, 1945; *Colind de fereastră*, imprimat manual, 1947; *Decântec de dragoste*, imprimat manual, 1949; *Noi vrem pământ*, versuri de George Coșbc, imprimat manual, 1956; *Poeme de întrecere*, versuri de Mihai Gavrilă, imprimat manual, 1958; *Vara în Capitală*, versuri de Ion Minulescu, album omagial imprimat manual într-un singur exemplar, 1958; *Suita Aurului*, imprimat manual, 1959; *Albumul*, versuri de G.

Topârceanu, 1962, *În mine cine dă*, versuri de Mihai Beniuc, 1963; *Marea cea neagră*, versuri de Guillen, 1965, imprimate manual; *Târgoviște, ieri și azi*, editura „Sport Turism”, 1976; Manuscrise: *Meșterul Manole*, *Nunta Zamfirei* de George Coșbuc.

Predominarea motivului și inspirației folclorice în activitatea artistică a lui Marcel Olinescu se datorează în paralel preocupărilor de cunoaștere și culegere etnofolclorice, probleme ce l-au pasionat din momentul contactului întâmplător cu arta țărănească ardeleană. Icoanele pe sticlă și gravurile țărănești pe care le-a găsit în casa soției sale din Bradul moșilor, unde debutase ca profesor la Liceul Avram Iancu din localitate, i-au schimbat complet și viziunea artistică, dar și concepțiile filosofice asupra vieții și lumii, pe care fiecare om, chiar dacă nu filozofează, le are. Cunoștințele folclorice pe care le-a adunat în mijlocul moșilor au fost completate ulterior, în timpul cât a lucrat în echipele de cercetări sociologice conduse de prof. D. Gusti în satele din câmpia Mureșului (Sâmbteni, Șiria, Cuveidia).

Căutând să abată sursele de inspirație de la mitologia greco-romană, speculată până la saturație de mai toți creatorii de artă ai lumii întregi, spre ceea ce credea el că ar trebui să fie etnicul și trăirea în specificul vieții țărânului român, pentru ca artiștii și scriitorii noștri să creeze o artă specific românească nu numai în formă, ci și în conținut, s-a gândit să pună la îndemâna creatorilor de artă, amatorilor de frumos și iubitorilor de artă populară un manual de cunoaștere tehnico-mitologică românească. Cu acest gând a cercetat și studiat toate culegerile de folclor ale înaintașilor de la Pop Reteganul și S. Fl. Marian până la Tudor Pamfil și Artur Gorovei pentru a alcătui o sinteză a ceea ce a numit „Mitologie Românească”. Cartea a apărut în 1944 la editura „Casa Școalelor”.

În prefața catalogului expoziției sale din 1967 intitulată foarte sugestiv: „Sub semnul mitului”, Marcel Olinescu scrie: „Pentru ce am intitulat această expoziție «Sub semnul mitului»? Pentru că socotesc că un artist e un creator de mituri. Mitul e sinteză, dar și un simbol, e un adevăr prezentat sub o formă metaforică, e un fapt concret spiritualizat, o întâmplare ieșită din comun legendarizată. O operă de artă trăiește prin simbolul ce-l conține, ca fructul sămburele.”

Din acest citat, care pare o confesiune de credință, se poate vedea cât de pasionat este Marcel Olinescu pentru folclor și mit.

Marcel Olinescu a mai publicat ca urmare a interesului ce-l poartă folcloristului:

O variantă bănățeană a baladei *Meșterul Manole* – în revista „Societatea de mâine” (1939). În prezent pregătește un volum consacrat acestei balade.

Două vechi monografii sătești din Ardeal în revista „Societatea de mâine” (1939).

„Luxul rural” în revista *Societatea de mâine* (1938).

Cutremurele în Mitologia Românească în revista „Tinerimea Română”, an LIX, nr.5-8/1941.

„Bisericile de lemn” în revista „Societatea de mâine” (1938).

„Arta Românească” în revista „Societatea de mâine” (1934).

„Ilustrarea cărților” în revista „Plastica” an II, nr. 1.

Marcel Olinescu mai are publicate lucrări literare, poezii, schițe, nuvele, cronici plastice și diferite note cu subiecte variate prin ziarele arădene și revistele „Hotarul 1”, „Înnoirea” și „Duh”, ce-au apărut între 1930 și 1940 la Arad.

O parte din versurile publicate la „Hotarul” au apărut într-un volum (*Eu*), editat de asociația Pro Arte în 1935.

Instinctul

În afară de acestea, a finisat și e gata spre publicare un Dicționar de mitologie românească, un masiv volum de aproape 400 de pagini, în care sunt explicate pentru uzul celor care nu cunosc spiritualitatea țărănească, cuvintele ce exprimă credințe, obiceiuri, superstiții și mituri populare. Acest dicționar este însoțit de peste 100 de gravuri originale, care plasticizează figurile fantastice, creațiuni ale imaginației țărănești, alcătuind o mitologie în imagini.

Are în manuscris o lucrare despre „Sumanele arădene” și „Ouăle încondeiate” din această parte a țării din care încredințăm tiparului câteva din cele mai semnificative și pe care le-am dori publicate cât mai curând.

În concluzie, se poate afirma că în etnologia națională și cu referință specială în cea arădeană, Marcel Olinescu rămâne un etnolog de referință.

Bârfitoarele

HIS NE NICHILUM,
HIS NE RUGAM
SI NICHIL JURA
JURAMINTUM CHIRE
PE FILIC, PE STIRE,
PE SPINTELE SCOTIE

SCHIST, CIND SOSET
LUCRUL CIND LUCRUL
EU CIND SI CHIST
NOVA GHESTERIA
CHIST SI CHIST
SCOTIA CIND LUCRUL
PE CHIST O PUMAT
CIND CIND SI CHIST
NOVA GHESTERIA
CHIST SI CHIST

SCHIST, CIND SOSET
LUCRUL CIND LUCRUL
EU CIND SI CHIST
NOVA GHESTERIA
CHIST SI CHIST
SCOTIA CIND LUCRUL
PE CHIST O PUMAT
CIND CIND SI CHIST
NOVA GHESTERIA
CHIST SI CHIST

SCHIST, CIND SOSET
LUCRUL CIND LUCRUL
EU CIND SI CHIST
NOVA GHESTERIA
CHIST SI CHIST
SCOTIA CIND LUCRUL
PE CHIST O PUMAT
CIND CIND SI CHIST
NOVA GHESTERIA
CHIST SI CHIST